

כריסטופר לאש ושחיקת מעמד הביניים האמריקני בעידן הקפיטליזם המאוחר

האם בעידן הקפיטליזם הניאוליברלי נגזר גורלו של מעמד הביניים ליפול לעונוי? אותו מעמד, שלדברי ההוגים הליברלים של עידן הנאורות אמור להיות בד בבד הבסיס הכלכלי והנושא החברתי של המשטר הדמוקרטי? האם שחיקתו הכלכלית של מעמד הביניים – איבוד כוחו והשפעתו הפוליטית והתרבותית הוא תהליך בלתי נמנע? האם בכלל ניתן לחלץ את מעמד הביניים מציפורני ההון הגדול, תהליך הגלובליזציה ופולחן הצריכה? ההיסטוריון ומבקר החברה האמריקני כריסטופר לאש (Lasch, 1932-1994) זיהה כבר בשנות השמונים את כל השאלות הללו. הוא הציע לבסס מחדש את מעמד הביניים עמוד התווך הדמוקרטיה כדרך לתיקון החברה האמריקנית. בוויכוח הפנים אמריקני התייצב לאש בחזית ההגנה על מעמד הוא לא התמקם בשום מסגרת אידאולוגית, פוליטית מן הקיימות. בשנות השישים היה איש התנועה הרדיקלית – "השמאל החדש" ועבר בהדרגה לסוג של שמרנות מיוחדת לו. שלא כמו מרבית עמיתיו המעבר של לאש מתפיסת עולם רדיקלית לשמרנות לא היה ישיר כי אם מורכב. שלא כמו העיתונאי והסופר איירווינג קריסטול (Kristol) הנחשב לאבי התנועה הנאו-שמרנית בארה"ב, וכן נורמן פודהורץ (Podhoretz), גיימס ק' וילסון וסידני הוק (Hook) אשר נמנו עם קבוצת "האינטלקטואלים של ניו יורק" – קומוניסטים בשנות השלושים שהפכו לנאו-שמרנים על רקע המלחמה הקרה והשתלבו בממשל הרפובליקני. לעומתם לא ראה לאש את עצמו בשום רגע מחייו נאו-שמרן. אולם ההבנה שגילה לאש כלפי הבחירה של מעמד הביניים בנאו-שמרנות הטעתה מבקרים רבים מן השמאל הליברלי, שייחסו לו מעבר פשוט מרדיקליזם לנאו-שמרנות.

הויכוח של לאש עם השמאל בסוגיית מעמד הביניים

לאש חשף את נקודות התורפה של ההוגים מן השמאל האמריקני כמו של מיכאל מיילס (Miles, 1980) עיתונאי וסופר ליברלי אשר לא חשבו שאפשר לשלב את ערכי המסורת עם רעיונות הצדק החברתיים של השמאל. מיילס מתח ביקורת על לאש והאשימו בחיזוק העקרונות הנאו-שמרניים, דווקא. לדברי מיילס "המעבר של מעמד הביניים לשמרנות התרחש

כל אימת שאיום כלכלי עמד לפתחו.¹ לדעת מייילס הייתה השמרנות הרפובליקנית ההיסטורית נטועה עמוק בתרבות הפרובינציאלית של אנשי העסקים הקטנים, שהיו מאז ומתמיד מסורים לתפיסת השוק החופשי ולסדר הקפיטליסטי. לכן בצמתים היסטוריים, כמו בעקבות נפילת הבורסה בשנת 1929 ואחרי מרד שנות השישים, "הייתה החזרה של האמריקנים לשמרנות תגובה פוליטית פשוטה ל"איום מצד התנועה הרדיקלית על הסטטוס־קוו של חלוקת העושר והעצמה."² מייילס רמז שאנשי המעמד הביניים או בלשונו "הרוב הדומם" תמכו למעשה בכלכלה ליברלית, אולם הם נבהלו מתפניות כלכליות וחברתיות רדיקליות שאיימו על רכושם. דהיינו, אנשי המעמד הביניים תמכו ברעיון של תיקון החברה ובצדק חברתי, אך לא רצו להחליף את השיטה הקפיטליסטית.

במענה למייילס טען לאש כי לפני שמחפשים מה לא בסדר עם הימין – יש להבין את מקור המשיכה שלו ואת תקפותו בעיני הציבור האמריקני, שכן לדעת לאש "לשמרנות יש גוון פופוליסטי חזק והיא מתאימה לסמלים רבים שהדמוקרטיה העממית מייצגת."³ לאש טען כי שורשי המעמד הביניים המודרני של המאה העשרים נטועים במסורת הפופוליסטית מימי המהפכה ומהמאה התשע־עשרה. וכי המעבר של המעמד הביניים לנארשמרנות הכיל מסר שבו יש הרבה מעבר להגנה על חלוקת העושר והעצמה. לדעת לאש התחזקה הנארשמרנות הודות להגנה הבלתי נבוכה שלה על הפטריטיזם, על השאפתנות, על התחרותיות ועל שיקול הדעת של האיש הפשוט. וכי אי אפשר לנמק את תחיית השמרנות בתואנה כלכלית וברצון לעצמה השלטונית גרידא. הנארשמרנים הצליחו לכבוש חלק ניכר מהמרחב האידאולוגי שבעבר טען השמאל לבעלותו. הם הפכו לכוח חשוב בפוליטיקה עקב טענתם, במידה מרובה של צדק, כי הם מייצגים את מעמד הביניים הגדול של ארה"ב: נשים וגברים העובדים קשה בשאיפה להיטיב עם עצמם שדחו את מענקי הממשל בחיפוש אחר הזדמנות הוגנת כדי להוכיח את עצמם. לאש טען כי הרעיון של ה"שמאל" איבד את תקפותו ההיסטורית ויש לקבור אותו עם הרטוריקה המסורתית המזויפת שכמה מהליברלים לקו בה לכיסוי עמדותיהם. לדעתו החלו אנשי שמאל מתוחכמים להכיר בלגיטימציה של הנושאים שהשמרנים העלו ושתרמו

¹ Michael W. Miles, *The Odyssey of the American Right* (New York: Oxford University Press, 1980), ix.

² *Ibid.*, ix.

³ Christopher Lasch, "What's Wrong with the Right," *Tikkun* 1, (1987): 23.

להתחזקות הנארשמרנות העכשווית. אלא שמשימת התיקון אינה של הימין החדש או של קבוצות ליברליות אינטרסנטיות, וגם לא של השמאל המנסה להפיח בציבור תקווה למהפכה לנוכח התחזקותו הבלתי צפויה של הימין החדש. על פי לאש התקווה הפוליטית טמונה בדחיית הקטגוריות הפוליטיות המוכרות ובהגדרה מחדש של הוויכוח הפוליטי שיהא פתוח, כן ובלי זעם. שלא כמו המתקפה הנוכחית של השמאל על הימין החדש, מתקפה שהזכירה לדבריו את "סגנון הגוספל, על הלהט המשכי שבו, כל זאת כדי להשיב את המומנטום ואת הכוח שהיו לשמאל בעבר."⁴ נראה כי בחר במושג ה"גוספל" (Gospel) המתייחס למוזיקת הנשמה שנועדה לחזק את האמונה הדתית ולהצליף בשמאל שלא בחל באמצעים של פולחן דתי ככלי ליחסי ציבור.

הביקורת של לאש על האינטלקטואלים והאליטות

לאש ראה באנשי מעמד הביניים האמריקני את יורשי הפופוליסטים מן העבר. חקלאים ובעלי חוות שעברו תהליך עיור ועסקו במלאכות ובמסחר – הזעיר בורגנים והעובדים בעלי הצווארון הכחול שזיהו במדיניות של הנארשמרנים הבטחה עלומה לעושר לצד דבקות במסורת והצביעו עבורם בבחירות. הוא מצא כי מאז ומתמיד הכיר מעמד הביניים ברצף של ההיסטוריה, שימר את מסורות העבר, השקיע בהווה למען העתיד, ובכך גם הבטיח את חוסנה של הדמוקרטיה. שלא כמו הדמוקרטיה העכשווית הניזונה מהשיטה הכלכלית של הצרכנות. במובן זה לא ראה לאש הבדל בין הימין לבין השמאל. בעיניו שתי העמדות הפוליטיות חטאו לחברה בדבקותם בקפיטליזם אבל הפוליטיקאים הנארשמרנים הובילו כלכלה קפיטליסטית שהועילה רק לתאגידים, לאליטות ולאנשי ההון.

לאש התנצח עם כל מי שהתנשא על ציבור מעמד הביניים ועם כל מי שזלזל באיש הפשוט. הוא תקף את האליטה הליברלית השמאלנית הממוקמת בין מעמד הביניים – 'אמצע אמריקה' לבין המעמד המשכיל או החצי משכיל. הוא התייחס להוגים בעלי השקפות עולם שונות שבזו למעמד הביניים במהלך כל ההיסטוריה האמריקנית. בין השאר מנה את מרסל דושאם (Duchamp) הליברל הפרוגרסיבי ואת אמה גולדמן (Goldman) סוציאליסטית אנרכיסטית. בעיקר תקף לאש את הנרי לואיס מקנן (H.L. Mencken) שמרן, עיתונאי משפיע בתחילת

⁴ Ibid., 29.

שנות העשרים, סטיריקן ואנטישמי שתמך בנאצים. מקנן טען כי הדמוקרטיה היא אמונה נלעגת בחכמה של הבורות הקולקטיבית. בשנים 1919 ו-1927 כתב מנקן מאמרים שהופיעו בסדרה של שישה כרכים בשם 'דעה קדומה' (Prejudices).⁵ במאמריו לעג לאנשי מעמד הביניים – 'אמצע אמריקה'. לדבריו "אנשי תרבות הם מיעוט היושב בקרבם של באביטס (Babbitts),⁶ חברי מועדון רוטרי ובעלי צוואר אדום שהצטרפו לקלו קלוקס קלן.⁷ מנקן הדביק להם את הכינוי Boobus americanus.⁸ יש המשתמשים בו עד היום כמילת קוד. לעומת מי שזלזלו ב'אנשים הפשוטים' הראה לאש כי כבר בשנת 1831 התלהב דה'טוקוויל דווקא מאנשי מעמד הביניים. "כל החברה האמריקנית היא מעמד ביניים, כל האמריקנים שפגשנו עד לחנווני הפשוט ביותר קיבלו חינוך טוב ויש להם נימוסים טובים."⁹ אולם לטענת לאש התיימרו האינטלקטואלים הרדיקלים של המאה העשרים לתקן את מנהגי החינוך, את התרבות ואת יחסי המין של הבורגנות. הם היו "אחוזי אובססיה לגבור על הדיכוי שאינו גלוי לעין ושאינו נתפס אשר אפיין לדעתם את המשפחה הבורגנית."¹⁰ דבר שהפך אותם לבלתי מובנים, כמעט חובבנים. על פי לאש לא יצר מרד האינטלקטואלים בבורגנות הדים בקרב יתר החברה. אולם הם החלישו את המשפחה המסורתית נוכח התעצמות המדינה והכלכלה התעשייתית, תופעה שנגדה יצאו האינטלקטואלים מלכתחילה. לאש הוסיף כי לעומת הרדיקלים החדשים של המאה העשרים דווקא הליברלים הפרוגרסיבים היו בעלי גישה שוויונית ופופוליסטית. הם רצו להשיג שוויון פוליטי וכלכלי גדול יותר למעמד הביניים. לטענת לאש, הגישה האליטיסטית של האינטלקטואלים הרדיקלים החדשים הובילה אותם להיעדר

⁵ "H.L. Mencken," *Encyclopædia Britannica*, (accessed March 31, 2010),

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/374714/H-L-Mencken>.

⁶ "באביטס" – אדם צר אופקים, קטנוני ושווא זרים, איש מקצוע ועסקים, איש ההמון ממעמד הביניים גיבור ספרו של סינקלר לואיס (1922).

⁷ Kazin, *The Populist Persuasion*, 95.

⁸ "H.L. Mencken".

⁹ George W. Pierson, *Teoqeville and Beaumont in America* (New York: Oxford University Press, 1938), 69-70.

¹⁰ Lasch, *The New Radicalism in America*, 147.

השפעה פוליטית. דבריהם, הרצאותיהם ומאמריהם נתקלו באדישות או שעוררו דחייה בקרב כל האנשים, ובעיקר אל אלה שאליהם כוונו דבריהם. לאש האשים את האינטלקטואלים השמאלנים בהתנתקות מהחברה, ומעל הכול בזלזול בתחושת הביטחון שהייתה מבוססת על תפיסת המשכיות ההיסטורית והמוסר הפרוטסטנטי. הוא טען כי את תחושת הביטחון שהעניקה המסורת הם המירו במחשבה רציונלית שהתגלמה בעקרונות של החברה הקפיטליסטית. וכי התפשטות הביורוקרטיה ותרבות הצרכנות שלצדה הביאו לדחיפות של סיפוק מידי. "רדיפה אחר רווחים, צבירת הון ורדיפה אחר תענוגות."¹¹ כך ההיפר-רציונליזם והרדיפה אחר תענוגות הובילו לתופעת האלימות הסדיסטית, שנקראה על שמו של המרקזיז דהסאד (De Sade). לאש ראה בה תוצר ותגובה קיצונית לרעיונות הקדמה, או את ההפכי של תפיסת הפילוסופיה הרציונליסטית. לדברי לאש "כשהאידיאלים של החברה והיחסים בין אדם לרעהו הורדו לרמה המבוססת על עקרונות קפיטליסטיים הם הפכו ליחסים בין אובייקטים."¹² דהיינו הותאמו הקשרים בין האנשים לעקרונות של כלכלת השוק והושתתו על חישובים בלבד. מכאן ואילך זיהה האדם ברעהו אמצעי להשתמש בו. "סאד היה הראשון שהכיר כי הבורגנות הצרפתית הנאורה הסיקה מסקנות רציונליות קיצוניות ואף בזה לרגש ההומניסטי ולמשפחה."¹³ במילים אחרות: לאש טען כי סאד הסיר את הצעיף שכיסה בעצם על האנרכיה המאורגנת שיצר הקפיטליזם של מלחמת הכול בכול.

הביקורת של לאש על הנארשמרנים

לאש תקף את האליטה הליברלית השמאלנית מצד אחד ואת מדיניות הימין מצד שני. הוא טען כי "הנשיא רונלד רייגן עם כל ההגנה הרטורית שלו על ערכי המשפחה ועל השכנות הטובה "הצטיין" ברפיון ידיים כשהדבר נגע לרגולציה של התאגידים."¹⁴ בעיני לאש עודדו התאגידים את תופעת ה'צרכנותליזם' שהיוותה איום רציני על המסורת ועל ערכיה. הוא טען כי המדיניות של הנארשמרנים גבתה מחיר משפחתי, כלכלי ונפשי כבד מתומכיהם אנשי מעמד הביניים

¹¹ Lasch, *The Culture of Narcissism*, 68-69.

¹² Ibid., 69.

¹³ Ibid., 70.

¹⁴ Eberstadt, "Up from Narcissism," 62, 64.

שהפכו בדרך מסוימת לעותק חיוור של הגטו השחור. לדבריו אותות של מצוקת עוני הופיעו בשפה שזלגה מהעולם האלים של הגטו השחור, שפה של דימויים הנוגעים ליחסי מין אלימים אשר פנתה נגד נשים ובעיקר נגד האימהות. בשנות השמונים היה אפשר לזהות בקרב מעמד הביניים אסטרטגיות הישרדות הדומות לאלה של העניים. לאש אמר שגם אנשי מעמד הביניים ברחו מהמציאות העלובה והאלימה, אך 'הבריחה' שלהם התפרשה כחיפוש אחר נהנתנות. הוא התריע שהידרדרות של מעמד הביניים למעגל העוני תפגע בהשפעה הברוכה והחשובה של מעמד זה על הפוליטיקה ועל הדמוקרטיה ודחק בפוליטיקאים הנאו־שמרנים לבחור באחת מן השתיים: הגנה על מעמד הביניים שהכנסתו הלכה והתמעטה או תמיכה בתאגידים.

לאש מתח ביקורת על המדיניות של הנאו־שמרנים שלא ראו את הקשר בין השינויים שחלו בפרט ובחברה לבין צמיחת הקפיטליזם המונופוליסטי. הוא מנה שני סוגי ביקורת של החוגים השמרנים על הביורוקרטיה: האחת **האדנותית** הרדיקלית אשר הושוותה בפעילות סעד ליברלית. זאת כשהם יודעים שההוצאות של מדיניות הרווחה יובילו להידרדרות השכבות החלשות, שכן כשהקופה הציבורית מתרוקנת הראשונים להיפגע הם החלשים. השנייה היא הביקורת **המסורתית** שכוונה אל גופים ממשלתיים ואל אגודות רווחה שטיפלו בשכבות החלשות ובבודדים נחשלים. זאת שלא כמו השמרנים שקידשו את עקרון האינדיבידואליות, עיקרון שלפיו היחיד מוצא את דרכו ופותר את בעיותיו. לאש טען כי בבדיקה שטחית אפשר להבחין שקיימת כמעט זהות מוחלטת בביקורת של השמרנים ושל הרדיקלים כאחד. אלה וגם אלה ביקרו את שחיקת האוטוריטה, את הירידה ברמת החינוך והלימוד בבתי הספר ואת התרופפות המשמעת באופן כללי. אבל רבים סירבו להכיר בקשר בין ההידרדרות החברתית הכללית לעליית כוחם של התאגידים. לאש התנגד לתפיסות הכלכלה הליברטריאניות שהגזימו לגבי הסיכויים וההזדמנויות שהמפעל הקפיטליסטי מעניק לצמיחת המשק. לפי לאש המחקרים של ה"ניו דיל" הראו שההתערבות או הפיקוח הממשלתי על העסקים נעשה לעתים קרובות על פי דרישתם של בעלי העסקים עצמם שויסתו את ההתערבות במשק וייצבו את השוק.

לגבי שירותי הרווחה טען לאש כי הם ניפחו את ההוצאות הסוציאליות על חשבון משלמי המסים ותמכו באגודות הרווחה במקום בנזקקים עצמם. הוא כינה את מדיניות הרווחה "סוג חדש של אדנות הלכודה בבסיס הרעיון הליברלי הפוליטי [...] ואשר לאורה מתמחרים עלות של

אנשים.¹⁵ במילים אחרות: הוצאות שירותי הרווחה היוו נטל על הממשל ובתגובה קיצץ בתקציבים. הראשונים שנפגעו היו האוכלוסיות החלשות. התוצאה הייתה גידול באבטלה והפחתה שלא לצורך ברמת השכר ובביטוח מחלות וזקנה. שירותי הרווחה היו אמורים להגן על הנצרך ועודדו לקבע פתרונות קיצוניים ששירתו דווקא את המערכת. אליבא דלאש צמיחת שירותי הרווחה, הסוציולוגים, הטיפולים הפסיכולוגיים והצרכנות היו כרוכים באופן היסטורי בצמיחת הקפיטליזם והתאגידים. לפיכך "התפיסה הליברלית צריכה ריענון וחשיבה מחדש משום שהביאה להפרדה מלאה בין מלאכת היד למלאכת המוח."¹⁶ דבר שהעלה מעמד מקצועי חדש בעל מיומנויות של ניהול מודרני.

בשנות השמונים המאוחרות ובתחילת שנות התשעים ההגות של לאש אופיינה במתח שבין רעיונות חברתיים רדיקליים ורעיונות שמרניים רפובליקניים מהמאה התשעעשרה. לאש התעלה מעל למוסכמות החברתיות הדיכוטומיות. הוא תאר את אנשי מעמד הביניים 'בני ערובה' של הנארשמרנים ששידרו כי יש להם מתכון להצלחה. לאש ביקש להגן עליהם, לפקוח את עיניהם ולהראות להם כי יש דרך מוצא מהמירוץ חסר התוחלת שאליו הם נרתמו. דהיינו להחיות את אורח החיים שהם בעצמם שימרו המושתת על הערכים ובא לידי ביטוי במסורת הפופוליסטית הקהילתית מן העבר.

מדבריו של לאש השתמע יחס דואלי לנארשמרנות: מצד אחד הוא הבין והסביר מנקודת מבט אידאולוגית את התקת הקולות¹⁷ (Displacement) של אנשי מעמד הביניים מהמפלגה הדמוקרטית לנארשמרנים. מצד שני הוא תקף את הנארשמרנים על מדיניותם הקפיטליסטית ועל שחיקו את התאגידים ואת הטכנולוגיות הגבוהות שפגעו במעוז השמרנות – התא המשפחתי.

¹⁵ Ibid., 233- 234.

¹⁶ Lasch, *The Culture Of Narcissism*, 235.

¹⁷ התקה, לפי פרויד, היא פעולה מנטלית באמצעותה מעבירים דחף, רגש, או רעיון

מאובייקט אחד ומבטאים אותו כלפי אובייקט אחר שהוא פחות מאיים.

הפגיעה בתא המשפחתי

לאש טען כי בשלושת העשורים האחרונים משנות השבעים עד שנות התשעים "השקיעו התאגידים האמריקניים בהכנסת היחיד כדרך הטובה ביותר לחזק את כוח העבודה."¹⁸ בשנת 1976 רק ארבעים אחוז מכלל המשורות היו ברמת הכנסה שהספיקה לפרנס משפחה. דבר זה יצר תופעת רווקות של גברים ונשים בקרב שני שלישים מהאוכלוסייה. משכורות היחיד המצומצמות אילצו נשים לצאת לעבודה כדי לסייע לכלכל את משפחותיהן. הכנסת היחיד שעמה כל אחד הצליח לדאוג לעצמו עודדה לעתים קרובות להתנערות מאחריות לפרנסת כל המשפחה. הכנסת היחיד שיקפה בין השאר את השינוי הרדיקלי של המרת כוח העבודה במיכון. הדבר הרחיב את מעגל מקבלי השכר הנמוך לעבודות שאינן דורשות מיומנות ושאותן איישו ברוב המקרים נשים. ההשלכות של השינויים האלה התבטאו בירידה ברמת החיים של המעמד הבינוני ובערעור התא המשפחתי. במילים אחרות: הביקורת של לאש הדגישה את המלכוד שאליו נקלעו הנארשמרנים שביקשו לאחוז בו בזמן בתפיסות המסורתיות המכירות בחשיבות המשפחה ובהישגים הטכנולוגיים.

בהקשר זה לאש הפנה את ביקורתו אל העיתונאית הפמיניסטית הנארשמרנית ריטה קרמר (Kramer) שכתבה על המשפחה ועל גידול הילדים בארה"ב.¹⁹ לפי לאש תלתה קרמר את האשם להתפוררות המשפחה בהתערבות אנשי המקצוע, בתקשורת ההמונים ובכל אותן רעות חולות אשר פירט בספרו 'תרבות הנרקסיזם'. קרמר שיבחה "הן את המשפחה הן את ברכותיה של הטכנולוגיה על שתרמה לקידום מעמד האישה."²⁰ אבל לאש חלק על קרמר אשר לדבריו לא הביאה בחשבון כי הטכנולוגיה לא קידמה את הנשים אלא דחקה אותן לשכר מינימום. לטענתו כל אימת שקרמר דיברה על המומחים שהתערבו בחיי המשפחה "היא לעגה להם בבוז

¹⁸ Lasch, "What's Wrong with the Right," 25- 26.

¹⁹ Rita Kremer, *Defense of the Family: Raising Children in America Today* (New York: Basic Books, 1983).

²⁰ Lasch, "What's Wrong with the Right," 25.

אך מרגע שנגעה בסוגיית המיכון הפכה ממש לירית.²¹ קרמר האמינה שהמשפחה הגרעינית שהיא עליונה על כל צורה אחרת – תיוושע כשהמומחים והיועצים ילכו לדרכם.

קרמר הביעה תמימות דעים עם לאש כי יש לשמר את ערכי הבורגנות לפני שמתנערים מהם בשם המימוש העצמי או האלטרואיזם. אולם לאש טען שהיא לא הבחינה כי ערכים אלו נזנחו בדיוק מכיוון שהם לא שירתו את אמצעי הייצור המבוססים על הטכנולוגיות המתקדמות. בעטיין הפכו האנשים לכוח עבודה זול שאינו זקוק יותר להכשרה וקל להחליפו. לדעתו "אחת הדרכים להכחיש את תלותנו בטבע היא להמציא טכנולוגיות המיועדות להעניק לנו תחושה שאנחנו אדוני הטבע. כשטכנולוגיה נתפסת באופן כזה [...] היא מתפרשת כמרד קיבוצי נגד כל מגבלה שיש לקיום האנושי."²² כלומר כשמייחסים לטכנולוגיה כוחות על-טבעיים נותנים לאנשים תחושה שהם שליטי הטבע ובכך נדמה להם שהם כול יכולים. לאש גרס כי כדי לחזק את התא המשפחתי על ערכיו הבורגניים יש להיאבק בקפיטליזם, בטכנולוגיות הממוכנות ובאמצעי השיווק והפרסום אשר יצרו דרישה מופרזת לצרכנות. הוא הסביר כי לצרכנות יש השלכות שליליות מרחיקות לכת על המשפחה והביא לדוגמה את מחקרה של ברברה ארנרייך (Ehrenreich) על היחס של הגברים למשפחה.

ארנרייך בחנה את היחס של הגברים למשפחותיהם אשר שיקפו את התרבות הפופולרית של האליטות משנות החמישים עד שנות השבעים. היא טענה שהגברים "ברחו" מפרנסת המשפחה ומההסתגלות לחיי הנישואין אל צריכת הירחונים כמו הפלייבוי *PlayBoy*. לדבריה באופן זה פירשו הגברים את עצת הפסיכולוגים שאמרו להם כי כדי להיות בריאים עליהם להירגע מלחצים בעבודה. כדי ל"השתחרר" לא הגדירו הגברים את עצמם מפרנסים אלא כוכבים, מאהבים ומומחים בסגנונות מין כלומר 'פלייבויים'. ארנרייך טענה כי "בשם השמירה על בריאותם הפכו הגברים לחסרי אחריות ולהדוניסטים והתנתקו מהמחויבות לזולת."²³ על פי ארנרייך היו הגברים הראשונים שהשתמטו מחובותיהם המיניות, דבר שגרם לערעור יחסי האישות ולערעור היחסים במשפחה.

²¹ Ibid., 24.

²² Ibid., 244.

²³ Barbara Ehrenreich, *The Hearts of Men: American Dreams and the Flight*

לאש הפנה את הקוראים למחקר של ארנרייך הפמיניסטית שתקפה אותו על יחסו לנשים. הוא טען כי מתוך המחקר עולה שאת הרעיון המסורתי שעל הגבר לתמוך באשתו ובילדיו קיבלו הפמיניסטיות ופקידי הרווחה. אך מי שגינה את תמיכת הגברים במשפחותיהם היו דווקא יו הפנר (Hefner) מבעלי הירחון פלייבוי ומפרסמים אחרים של הצרכנות. יוצא אפוא כי תפיסת הצרכנות ערערה את ערכי הנאמנות ואת העקביות. היא עודדה מערכת שונה של ערכים שהרסו את המשפחה ועמה הרסו ערכים חשובים שהיו נטועים ברעיון הדמוקרטי. לאש תמה איך קרה שאנשים רציניים המשיכו להאמין ברעיונות הקדמה לנוכח ראיות מוצקות העשויות לחשוף אותם לא אמינות. הוא הביא לדוגמה את התכניות לאפליה מתקנת שלדעתו מקורן ברעיונות הקדמה. לדבריו את תכניות האפליה המתקנת יזם הממסד האמריקני שהביא בחשבון מְגֶדֶר, גזע או קבוצות אתניות בניסיון לקדם עבורם שוויון הזדמנויות. המדיניות התמקדה ביצירת מקומות עבודה, בחינוך ובתכניות בריאות. לתכניות האפליה המתקנת הייתה מטרה מוצהרת כפולה: האחת – להשיג מקסימום שיתוף של המיעוטים בכל רמות החברה. והשנייה – לצמצם את המכשולים שהעמידו המוסדות והחברה כתוצאה מהאפליה. אולם את תכניות האפליה המתקנת ניהלו באדנותיות פעילי שמאל לבנים שלא אהבו את הקהל העני שלמענו עבדו. "התכניות האלה שימשו את הלבנים כדי להגן על קהילותיהם מפני הגעת העניים לעריהם."²⁴

רעיון הקהילתנות

העלאת רעיון הקהילה בא להאיר את העמדה שבה נקט לאש בוויכוח שהתנהל בארה"ב בין ההוגים והחוקרים שציידו בקהילתנות לבין אלה שהחזיקו בתפיסה הליברטרייאנית הדוגלת באי־התערבות הממשלה במשק, בחופש האדם ליצור ולפעול בלי הגבלה. לאש הסתמך על התאוריה של אלן וולף (Wolfe, 1989) איש מדעי המדינה, שניתח את האסכולות ההיסטוריות התועלתניות. וולף טען שכדי להשיג חברה טובה יש לגבש מצע פוליטי על ידי חברה אזרחית מחוזקת כמו שהיא מופיעה במסורת של הקהילה. לדעת וולף חברה אזרחית מחוזקת יכולה לצמוח מתוך חברות קטנות המבוססות על משפחות, על שכונתיות המקדמת אמון הדדי, על בתי ספר מקומיים, על אגודות וולונטריות ועל מקומות העבודה – מסגרות

²⁴ Ibid., 235.

החורגות מקשרים כלכליים בלבד. לפיו, המדינה במהותה מרופפת קשרים שאינם קשרים כלכליים, ואילו חיי קהילה מכילים גם קשרים רגשיים וקשרים של חמלה נוסף על הקשרים הכלכליים.

הביקורת של וולף כוונה נגד מילטון פרידמן מראשי אסכולת שיקגו,²⁵ המייצגת את תפיסת הכלכלה הליברטריאנית – הנאו-ליברלית. פרידמן התבסס על התפיסות הכלכליות התועלתניות של הליברליזם הצרוף מהמאה התשע-עשרה, ליברליזם שדגל באינדיבידואליזם, התנגד למדינת רווחה ולמס הכנסה שלילי (שיועד לתשלומי סעד על ידי המדינה לאנשים נזקקים, תוך ניצול המערכת הקיימת שנועדה לגבות מס הכנסה). פרידמן טען כי "כוחות השוק הם שצריכים לנהל את החברה כדי שכוחות השוק הכלכליים לא יוחלשו על ידי יחסי אמון וסולידריות."²⁶ פרידמן, כלכלן אמריקני, זכה בפרס נובל וטען כי אחריות המנהלים היא אך ורק בהגדלת רווחי התאגיד במסגרת החוק והאתיקה המקצועית. הטלת אחריות חברתית על תאגידים נוגדת את עקרונות השוק החופשי מכיוון שהיא עלולה לבוא על חשבון האינטרס העיקרי של התאגיד ובעליו – שהוא הגדלת הרווחים.

לאש הסכים עם הביקורת של וולף שראו כמותו בקהילתנות אלטרנטיבה לכלכלת השוק ולמדינה. הוא חלק עמם את הביקורת כלפי אלה שהתנערו מהאחריות שהפרט נושא לזולתו, וכלפי פרידמן שפטר את המנהלים מאחריות לשכבת האזרחים החלשה יותר.

אולם לאש מתח ביקורת על וולף ועל קהילתנים סוציאל דמוקרטים אחרים ש"הפכו את החמלה לססמה המצדיקה בעיניהם מדינת רווחה."²⁷ יתרה מזו, לאש מתח ביקורת על וולף ובאותה רוח גם על סנדל "שהיו ביקורתיים כלפי הכלכלה יותר משהיו כלפי מדינת הרווחה."²⁸ לפי לאש הדבר הקשה עליהם להבחין בין קהילתנות לסוציאל דמוקרטיה. לטענת לאש דיברו וולף ואחרים רבות על אחריות אבל התכוונו לאחריות ציבורית של השלטון ולא לאחריות שהפרט צריך לקבל עליו. לאש ציין כי "האזרחים שפנו לארגונים מטעם המדינה שהיו אמורים לקבל עליהם אחריות ציבורית נוכחו לדעת שהתרופה שהציעו הארגונים גרועה

²⁵ כינוי לקבוצת כלכלנים הקשורה עם אוניברסיטת שיקגו שהחבר העיקרי שבה הוא

מילטון פרידמן.

²⁶ Lasch, *The Revolt of The Elites*, 102.

²⁷ Ibid., 105.

²⁸ Ibid., 248.

מהמחלה.²⁹ לאש טען כי ההתאגדויות הבלתי רשמיות שתיווכו בעבר בין האזרח למדינה, היו ראשי הכנסייה וועדי השכונה. אולם עתה הם הוחלפו בארגונים שפעלו ופיקחו בנושאי הסעד והרווחה בשם המדינה. ארגונים שהרסו את אמון הציבור את הכבוד לסמכויות ובשל 'דאגתם' לציבור אף הסירו ממנו את האחריות האישית. שכונות נהרסו לא רק על ידי כלכלת השוק, הפשע, הסמים והקניונים אלא גם על ידי 'הנדסת האנוש' שהעניקה מדינת הרווחה לאזרחיה. לדבריו "קריסת מערכות המדינה תתרום לשיקום המכניזם של העזרה העצמית."³⁰ לדבריו כאשר ארגוני המדינה יפורקו ייקחו אנשים פרטיים אחריות אישית. הם יאלתרו דרכים שיענו על הצרכים שלהם: הם יקימו סיירות בטיחות בשכונות ויוציאו ילדים מבתי הספר כדי ללמדם באופן פרטי בבתים. עם זה, הוא הדגיש כי יהיה תמים מצדו לחשוב שדי לפרק את מדינת הרווחה כדי לעורר תחייה של אגודות וולונטריות לא רשמיות, שכן אנשים לא ימהרו לזנוח את החיים שלהם בעיר למען הקהילות. הם לא ימהרו לזנוח את חבריהם, את בתי הקפה שלהם ואת הרגליהם רק משום שהמדינה מעניקה תחליף בלתי מספק. בתגובה לוולף שהדגיש את ההיבט ההרסני של כלכלת השוק טען לאש כי ההשפעה של קיום מדינת רווחה המצדיקה את פעילותה בחמלה לחלשים היא הרסנית באותה מידה.

לדברי לאש המשותף למסורת הקהילתנית והפופוליסטית הוא ששתי המסורות הטילו ספק ודחו את כלכלת השוק. "שתי המסורות – הקהילתנית והפופוליסטית מובחנות זו מזו, אבל מבחינה היסטורית הן משולבות זו בזו."³¹ אולם ההבדל הגדול הוא שלא כמו הקהילתנות דחתה המסורת הפופוליסטית את הפוליטיקה השוויונית ואת זו של החמלה והרחמים. "החמלה היא אחד העקרונות המשפיעים על חיי האזרח ותלויה בכבוד הדדי, אך אם החמלה תיושם במקום הלא נכון היא תדרדר הן את הקרבן שהורד למידה של רחמים הן של מי שיהיה מיטיבו."³² על פי לאש יימצא המיטיב כי קל יותר לרחם על חברו האזרח מאשר להחזיק אותו ברמה שתחייב את אותו אזרח לכבדו. אנחנו מרחמים על הסובל אך מכבדים את מי שאינו מנצל את סבלו כדי לעורר רחמים. אנחנו מכבדים את אלה הנותנים

²⁹ Lasch, *The Revolt of The Elites*, 98.

³⁰ Ibid., 100.

³¹ Ibid., 94.

³² Ibid., 105.

דין וחשבון למעשיהם. כמו "הפופוליסטים שלא התרשמו מתארים ומסממני מעמד חברתיים וגם לא טענו לעליונות מוסרית אשר קודמה בשמם של החלכאים והנדכאים".³³

אבי שגיא (Sagi, 2010), מהחוג לפילוסופיה באוניברסיטת בר-אילן, הבחין בין חמלה לרחמים: "החמלה מיוסדת אפוא על ההכרה באינדיווידואליות של הזולת. לפיכך היא אינה מיוסדת על הכללה ואף לא חותרת לכך. ואילו רגש הרחמים מכונן על ידי ההיפעלות של הסובל ובעקבות זאת, טשטוש של אופיו האינדיווידואלי".³⁴ לדברי שגיא מדיניות הרווחה מופנית אמנם לציבור, אולם כשעובד סוציאלי מטפל באדם הוא מתייחס למצוקה פרטית ורגש של חמלה עשוי לסייע. "רגש הרחמים יכול לנוע בקלות מסובל לסובל והמרחם לא יחוש נתבעות מיוחדת מסבל מסוים כלשהו, משום שהרגש נוצר עקב מה שמתחולל בחוויה של המרחם ולא עקב סבלו של הסובל המסוים. ולפיכך רגש הרחמים נוטה להכללה".³⁵ לאור הבחנות דקות אלו נראה כי ייתכן שלאש או שלא הבחין בין חמלה לרחמים או שכך אותם יחד כדי לשלול ביתר שאת את רעיון החמלה כבסיס למדינת הרווחה. במילים אחרות: ייתכן שלאש לא דייק כשטען שאי אפשר לבסס את מדיניות הרווחה על רגש החמלה.

אליבא דלאש לעומת המסורת הקהילתנית שטיפחה את רגש החמלה טיפחה המסורת הפופוליסטית, את המחויבות החד-משמעית לכבוד הדדי. לדעתו, ולו רק בגלל ההיבט הזה, יש להעדיף את המסורת הפופוליסטית על פני הקהילתנות. הפופוליסם הוא קולה האוטנטי של הדמוקרטיה. לעומת זאת, המסורת הקהילתנית התפייסה מהר מאוד עם מדיניות החמלה ואימצה מהר מדי את הצרכנות. לאש טען כי הקהילתנים עדיין מבכים את אבדן האמון בחיים הדמוקרטיים, אך לעתים קרובות כשלו מראות שהאמון מבוסס על כבוד הדדי. לפיכך אף על פי שההבדלים ביניהן נראים הבדלים של דגשים בלבד, לכל אחת מן המסורות השלכות פוליטיות שונות וחשובות מאוד. המסורות הקהילתניות והפופוליסטיות הועלו לסדר היום הציבורי וזכו להערכה מחודשת מכיוון ששתיהן דחו את כלכלת השוק, ובעיקר מכיוון שהן מהוות "דרך שלישית שאותה קשה להגדיר באמצעות השקפת עולם פוליטית רגילה".³⁶ לאש טען כי לעומת המסורת הקהילתנית שטיפחה את רגש החמלה טיפחה המסורת הפופוליסטית, את המחויבות החד-משמעית לכבוד הדדי. לדעתו, ולו רק בגלל

³³ Lasch, *The Revolt of The Elites*, 106.

³⁴ אבי שגיא, "אלבר קאמי: בין אתיקה של חמלה לאתיקה של צדק", בתוך: *צדק שלי, צדק שלך - צדק בין תרבויות*, עורך: י"צ. שטרן (תל אביב: הספרייה לדמוקרטיה, 2010), 183.

³⁵ שם, 183.

³⁶ Lasch, *The Revolt of The Elites*, 101.

ההיבט הזה, יש להעדיף את המסורת הפופוליסטית על פני הקהילתנות. הפופוליזם הוא קולה האותנטי של הדמוקרטיה. לעומת זאת, המסורת הקהילתנית התפייסה מהר מאוד עם מדיניות החמלה ואימצה מהר מדי את הצרכנות. לאש טען כי הקהילתנים עדיין מבכים את אבדן האמון בחיים הדמוקרטיים, אך לעתים קרובות כשלו מראות שהאמון מבוסס על כבוד הדדי. לפיכך אף על פי שההבדלים ביניהן נראים הבדלים של דגשים בלבד, לכל אחת מן המסורות השלכות פוליטיות שונות וחשובות מאוד. המסורות הקהילתניות והפופוליסטיות הועלו לסדר היום הציבורי וזכו להערכה מחודשת מכיוון ששתיהן דחו את כלכלת השוק, ובעיקר מכיוון שהן מהוות "דרך שלישית שאותה קשה להגדיר באמצעות השקפת עולם פוליטית רגילה."³⁷

רב תרבותיות – צורה של קהילתנות

טינה בסליי (Besle, 2007), ומיכאל א. פטרס (Peters, 2007), שניהם יועצי חינוך שטענו כי לאש הושפע מהתאוריות הפוסט-מודרניות, כמו של מישל פוקו (Foucault) הצרפתי. לדבריהם "במהלך שנות השבעים עד השמונים כתב לאש ביקורות נלהבות על ספריו."³⁸ לאש (1974) כתב ש"פוקו הפילוסוף וההיסטוריון הדגים כיצד מוסדות יצרו את החולי, את האלימות, את השיגעון ואת ההתמכרות לסקס."³⁹ אולם נראה כי בשנת 1974 הסכים לאש בעיקר עם הביקורת של פוקו שהופנתה נגד צמיחת הדיסציפלינות המודרניות השולטות בחברה, שכן בערוב ימיו תמצת לאש במשפט אחד את תרומתו של פוקו. הוא אמר "היה קל

³⁷ Lasch, *The Revolt of The Elites*, 101.

³⁸ Tina Besley and Michael A. Peters, *Subjectivity and Truth: Foucault, Education, and the Culture of Self* (New York: Lang, 2007), 10, 11.

³⁹ Christopher Lasch, "The birth of Clinic," review of *An Archaeology of Medical Perception*, by Michel Foucault, *New York Times Book Review*, February 24, 1974, 6.

להסכים עם פוקו [...] שהידע, מכל סוג שהוא, הוא פונקציה של השליטה של המוסדות.⁴⁰ אולם לדעתי לאש אהד בעיקר את ההתייחסות הביקורתית של הפוסט־מודרניזם למודרניזם במובן שהם הרחיבו את המושגים המרקסיסטיים, הכלכליים והטכנולוגיים לתחומי הרוח כמו הפילוסופיה, הספרות, האמנות, התרבות והאנתרופולוגיה. אולם הוא התנגד לאוחזים בתפיסות הרב־תרבותיות הפוליטיות כמו של ההיסטוריון מיכאל קזין, שטען כי "הרב־תרבותיות היא הצורה היחידה של קהילתנות וכי שורשיה בגזעים השונים."⁴¹ באותה מידה לאש התנגד גם לתפיסות הרב תרבותיות, כמו של ההוגה הפוסט מודרני האמריקני ריצ'רד רורטי. לאש טען כי רורטי שאף לעולם שבו חומות הבידוד האתני והגזעי יקרסו, ומגוון כל הלאומים יותכו אל התאגדויות שיהיו באופן בלתי נמנע רב־תרבותיות ורב־גזעיות. התאגדויות שלדעת רורטי ממילא אינן מסוגלות להחזיק מעמד בתרבות משותפת. לדברי לאש "הציג רורטי 'יריד' מאורגן היטב בלא שהניח מראש כי קיימת אמונה משותפת או ערכים משותפים."⁴² בתפיסה של רורטי אין שום דבר חוץ מההסכמה לכמה חוקים פרוצדורליים. והגרוע הוא שהעולם "האידיאלי" של רורטי כבר קיים – לפחות בארה"ב. עולם "בלי שירותים עירוניים לנוחות התושבים, בלי עליזות, בלי שיחות ובלי פוליטיקה."⁴³ עולם החסר את כל מה שהופך את החיים לראויים.

החוקר אנדרו הרטמן (Hartman) מנה בין ממשיכי דרכו של לאש את סלבו זיזק (Zizek, 1997), סוציולוג סלובני, מרקסיסט פוסט־מודרני. את ההוגים האמריקנים פרדריק גיימסון (Jameson, 1991) וריצ'רד רורטי ואת ההיסטוריון המרקסיסט אריק הובסבאום. לפי הרטמן הפריכו ההוגים המרקסיסטים והפוסט־מודרניזם את הרעיון כי התאוריה הפוסט־מודרנית היא תאוריה אנטי־היסטורית. הרטמן טען כי "לו היה לאש חי – הוא היה נוכח לראות כיצד אינטלקטואלים מרקסיסטים, נאו־מרקסיסטים ופוסט־מודרניסטים,

⁴⁰ Lasch, *The Revolt of The Elites*, 190.

⁴¹ Lasch, *The Revolt of The Elites*, 110.

⁴² Ibid., 128.

⁴³ Ibid.

משפיעים ורציניים ממשיכים את הגותו.⁴⁴ דבר שלדעת הרטמן העיד על הפוליטיות, על הרלוונטיות ועל המשכיות של לאש. הרטמן הזכיר את המרקסיסט האנגלי טרי איגלטון (Eagleton, 2003), אשר השווה את הפופוליזם הקהילתי ל"פילוסופיה המרקסיסטית המוסרית המדברת על סמכות, על הקרבה ועל מחויבות. איגלטון ראה בלאש דמות פופוליסטית מרכזית."⁴⁵

בתגובה לטענות של הרטמן אפשר לומר שהמרקסיסטים והפוסט מודרניסטים, המבקרים את הקפיטליזם, עשויים למצוא עצמם מצדדים בחזרה אל הטבע, למסורת ולקהילה החקלאית הישנה. וכי החזרה הזאת עשויה להיות נקודת מפגש בינם לבין לאש. אלא שלמעשה ובמחשבה מעמיקה יותר נראה שלא בכך מדובר. נקודת המוצא והתכלית של הביקורת הנארמרקסיסטית היא שחרורה של הרוח הכבולה בהווה החומרנית של הקפיטליזם. 'השחרור' נתפס אצל המרקסיסטים בתור האוונגרד התרבותי והאינטלקטואלי. לעומת זאת, כמו רוסו טען לאש שהישועה טמונה במידות הטובות של האדם הפשוט ובאיש המשפחה והקהילה המתפרנס מיגיע כפיו. סוג של שחרור המייתר דווקא את הפילוסוף ואת איש הרוח.

לאש הסתייע בתאוריה של אמיתי עציוני אשר ייסד את התנועה הקהילתנית בתחילת שנות התשעים. עציוני ענה לטענות של הפוסט־מודרניזם והרב־תרבותיים בנוגע לקושי להגיע לכלל הסכמה בקרב מגוון התרבויות בארה"ב. עציוני נולד בגרמניה בשנת 1929. הוא היה ישראלי שחי בארה"ב. סוציולוג שעל פיו בקהילה האמריקנית קיימת הסכמה חברתית רחבה יותר ממה שנראה במבט ראשון, שכן הערכים שהאמריקנים בהיותם קהילה חולקים כוללים "מחויבות לדמוקרטיה, לזכויות האזרח וכבוד הדדי שאנחנו רוחשים לתת־קבוצות שונות."⁴⁶ לאור סקרי דעת הקהל בחן לאש את טענת עציוני בנוגע להסכמה הרחבה לערכים בסיסיים בקרב האמריקנים. הסקרים שנערכו בשנת 1987 הצביעו כי שישים ושישה אחוז מהאמריקנים תמכו בהגדלת הזדמנויות כלכליות ודחו את הרעיון ששישים ישובו לתפקידיהן המסורתיים. אלא שממש באותו סקר טענו שישים ושישה אחוז כי ילדים רבים מדי

⁴⁴ Hartman "Christopher Lasch: Critic of Liberalism Historian of its Discontents," 514, 515.

⁴⁵ Ibid., 514.

⁴⁶ Lasch, *The Revolt of The Elites*, 109.

מתחנכים במעונות יום. תשעים אחוז מהם הגדירו את עצמם כבעלי השקפת עולם מסורתית ככל שהדבר נוגע למשפחה ולנישואין. לדברי לאש הם אמרו בנשימה אחת שהם בעד זכויות האישה ובעד חזרה לחיי משפחה מסורתיים. הוא הסיק כי התוויות הקונבנציונליות אינן משקפות באופן מדויק את האמונות של האמריקנים. הם הסכימו לגבי ערכים בסיסיים אולם היו חלוקים מהבחינה האידאולוגית לגבי יישום נושאים אחדים. לטענת לאש לפוליטיקה של "השמאל" ושל "הימין" לא היה דבר וחצי דבר עם הנושאים החברתיים הבווערים. הם אף לא ניסו ליישב נושאים שנויים במחלוקת כמו הפלות או ביטוח לאומי, נושאים שקרעו לגזרים את החברה. לטענתו לא העריכו הקהילתנים נכונה את הקושי למצוא גישה הולמת למשפחה. לדבריו הם "לא הצליחו ליישב בין המצדדים ברעיון המשפחה הגרעינית לבין הדוגלים בפמיניזם".⁴⁷ גישור שמבחינה תאורטית סביר להניח שהציבור היה רוצה לראות, אולם דבר כזה דורש לארגן מחדש את מקומות העבודה ולהתאימם לשעות גמישות הרבה יותר. להפוך את הדפוס הקרייריסטי לתובעני פחות ולצפוי יותר ולהציב קריטריונים לקידום מקצועי שיפגעו במשפחה ובקהילה פחות ופחות. הרפורמות האלה דורשות להתערב בכלכלת השוק ולהגדיר מחדש את המושג הצלחה. לדעת לאש גם אין זה בטוח שהפוליטיקה של הפופוליוזם המבוססת על שיקול דעת ולא על אידאולוגיה רעיונית הייתה יכולה ליישב מחלוקות אלו. לכך "דרושה התעלות מעל ההקצנה שהפוליטיקה של המגדר והגזע מובילה. פוליטיקה המעלה תהייה אם עדיין החלוקה האמתית היא חלוקה למעמדות".⁴⁸ אפשר לפרש כי לאש התנגד בחריפות לרעיון של חלוקה לקבוצות על בסיס נתון כמו מין או גזע. תפיסת המגדר והגזע כמו תפיסת 'המעמד' המרקסיסטי ממעיטים בערכה של התודעה ואילו לאש רמז כי באמצעות התודעה – הפרט יכול להתעלות מעל נתוניו הטבעיים.

הוויכוח בין מצדדי המסורת הקהילתנית לבין שולליה הותיר את לאש בעמדה ייחודית, שכן לאש עשה הבדלה בין הקהילתנות המבוססת על הרעיון הסוציאליסטי, לבין הקהילתנות שעל פי התפיסה התרבותית-האתנית או הפוסט מודרנית. הוא נותר יחיד שהעלה על נס את המסורת הפופוליסטית. אולם לאש לא הסתפק בביקורת אלא שקד על מסורת נגד וסרטט קווים מנחים לאורח החיים אשר ייחד, לדעתו, מאז ומתמיד את ארה"ב.

⁴⁷ Ibid., 113.

⁴⁸ Ibid.

גבולות ותקווה – תרבות נגד

לאש שילב את התפיסה הרדיקלית עם התפיסה השמרנית: הרעיון הרדיקלי בא לידי ביטוי כשקרא למעמד הביניים לשנות לחלוטין את אורח החיים שהשיטה הקפיטליסטית מכתובה, זאת מכיוון שהאמין כי האדם אדון לגורלו. ואילו התפיסה השמרנית התגלמה בשאיפתו להחיות את אורח החיים הקהילתי המסורתי הפופוליסטי. לאש שקד על סרטוט מסורת נגד שהיא קריאת תיגר על תרבות הקדמה שיובאה מאירופה, תרבות המנוגדת לייחודיות האמריקנית. הוא גיבש עיקרון מנחה לאורח חיים ששתי המילים "גבולות ותקווה" ממצות אותו.⁴⁹ הוא האמין שאנשים יוקירו את היציבות החומרית ואת המחויבות לטווח הארוך המשולבת בה, ולכן ישובו ויאמצו את המסורת שהיטיבה עמם בעבר.

העיקרון "גבולות ותקווה" גילם את תביעתו של לאש לאיפוק ולהכרה במגבלות האדם, דבר שהרדיקלים הליברלים ואף הנארשמרנים מיאנו לקבל. הוא שלל את התפיסה שאין גבול ליכולת האנושית וכי 'השמים הם הגבול'. לטענתו "אשליית הכוח הבלתי מוגבל התנפצה לנוכח כישלונות והפסדים שהאדם חווה במציאות היום-יומית", משום שבמהלך התפשטות הקפיטליזם והייצור לא הובאו בחשבון פגיעותו של האדם ומגבלות כוחו. לאש תקף את התפיסה האופטימיסטית שגילמה הקדמה שככל שנשנה וככל שנצבור כך יהיה לנו טוב יותר. בניגוד לתפיסת האופטימיות לאש טען ש"ככל שאנחנו מייצרים יותר כך אנחנו צורכים יותר. ככל שאנחנו רצים מהר יותר כך אנחנו ממצים יותר את כוחנו ואת אוצרות הטבע שאנחנו תלויים בהם."⁵⁰ לאש יצא נגד הרעיון שהאדם יכול לכבוש את הטבע ולשלוט בעולם באמצעות התבונה וההמצאות המדעיות. לדבריו החוש לגבול הוא חוש קיומי. הוא סרב לקבל את ההנחה המובלעת בשיטה הקפיטליסטית הליברלית, כי ההצלחה בכל מחיר והתחרות בין היחידים הם תנאי לדמוקרטיה. לאש הסביר כי "הפילוסופים הרומאים והנוצרים חלקו עמנו הערכה גבוהה לנוחות חומרית, אבל אף על פי שהעריצו את מוצרי הנוחות הם האמינו בחכמה המוסרית הגלומה בצנע יותר משהאמינו בריבוי הצרכים

⁴⁹ Lasch, *The True and Only Heaven*, 530.

⁵⁰ Jean Bethke Elshtain, "Limits and Hope: Christopher Lasch and Political Theory," *Social Research* 66, no. 2 (Summer 1999): 532.

והתאוות.⁵¹ לדבריו לא ראו בני העת העתיקה ערך חברתי או מוסרי בהפיכת המותרות לכורח. לאש דחה את הרעיון של שכלולו ההדרגתי של היחיד באמצעות צבירת הקניין הפרטי. תפיסה שבאה לידי ביטוי בחוקת ארה"ב מבית מדרשו של לוק טען כי העבודה והקניין יביאו לאדם חיים של הרמוניה עם עולם שהוענק לתועלתם מידי האל. לאש טען כי היו רפובליקנים שהתבלבלו ואימצו את תפיסות הקניין האינדיווידואליסטי של הליברליזם המודרני. ואולם ההיסטוריונים הרוויזיוניסטים האמריקנים ברנרד ביילין (Bailyn) וגורדון ווד (Wood), שרצו בהחייאת הרעיון הרפובליקני, הפכו אותו לנושא המרכזי בהיסטוריה האמריקנית. לדבריהם לא נבעה האידאולוגיה של המהפכה האמריקנית מתפיסת הליברליזם של לוק, כמו שנבעה מן הרעיון של הקהילה העצמאית (Commonwealth) שמקורו במסורת האנגלית במאות השבעה-עשרה והשמונה-עשרה. במילים אחרות: לאש הסתייע בביילין ובווד כדי להראות שהמסורת הפופוליסטית של המעמד הבינוני הנמוך בארה"ב היא בעצם המשכו של רעיון הקהילה העצמאית.

לאש ביקש להציג דרך שלישית שהיא מעבר לחלוקה לשמאל ולימין שתהווה תרבות נגד לרעיונות הקדמה ולתפיסות כלכליות קפיטליסטיות. שתהיה דרך מוצא למעמד הביניים מהקפיטליזם הקיצוני. לשם כך ניסה לאחד מושגים קהילתניים מסורתיים אשר לדעתו נשחקו כבר בשליש הראשון של המאה העשרים: "פופוליסטים", "חקלאים", "לא ריכוזיים", "בעד חלוקת הון", "ג'פרסונים" ו"מהפכנים שמרנים". לדבריו השתמשו המפלגות השונות בכל המושגים האלה, אולם הציבור לא קלט אותם. לאחר תהיות ולבטים החליט לאש להשתמש במושג 'פופוליסם' כתווית המכילה את כל שאר המשמעויות. לפיו ה'פופוליסם' – מקורו בהגנה על החקלאים, על העסקים הקטנים ועל אנשי מעמד הביניים אשר נחשבו במאות השמונה-עשרה ותחילת התשע-עשרה ל"בסיס של אזרחות טובה."⁵² לאש היה בעל זיקה עזה לפופוליסטים שאליהם היה קשור בעבותות משפחתיים. סבו מצד אמו היה פוליטיקאי שעסק בניהול אסם הזרעים בנברסקה, ואף שלאש לא פגש בו לעתים קרובות הוא ראה בו מופת: איש מעמד הביניים שעבד קשה והיה מעורב בענייני הציבור של הקהילה.

ההיסטוריון השמרן פול גוטפריד (Gottfried) סיפר כי קרא בהערצה את הספר של לאש 'גן עדן אחד ואמת'. גוטפריד נסע במיוחד לשמוע את לאש מדבר בסמינר בנושא "עתידה של

⁵¹ Lasch, *The True and Only Heaven*, 45.

⁵² Lasch, *The Revolt of The Elites*, 92.

הקהילתנות" שארגן המגזין הקתולי *Telos* בשנת 1990. לטענתו נטה לאש לדבר על 'האנשים האמתיים' שהשלטון דחק לשוליים. הוא העצים את דמותם של עובדי האדמה. למעשה התכוון לאבות אבותיו שהגיעו מגרמניה לנברסקה ועמלו קשה. הם סימלו עבורו את האנטיתזה לאליטות השולטות.

ההיסטוריון כליס ריין (Ryn) השתתף בסמינר וקרא לעבר לאש שהוא חוטא ברומנטיזציה של הפופוליזם. לאש אמר כי ריין עונה בדיוק למאפייני האליטות: אנשים בעלי מבטא רך, גינטלמנים, נורדים, אלגנטיים, בעלי מראה מצודד הנוכחים בכל מקום. בתגובה אמר ריין ללאש: "אינך יכול להימלט מן האליטות. הם תמיד יצוצו ואין זה משנה איך. זאת מכיוון שהאנשים הפשוטים, שאין להם מושג לגבי שלטון עצמי, רוצים שהאחרים ידאגו לעניינים שלהם."⁵³ גוטפריד טען כי נקלע למריבה בין שני החברים שלו וכי נקרע בין שתי הגישות: מצד אחד, הסכים עם ריין שלאש עשה רומנטיזציה של 'האנשים האמתיים' ומצד אחר, צדק לאש שראה באבותיו האיכרים ובמשפחות מהמעמד הבינוני-הנמוך אנטיתזה לאליטות.

לאש טען כי האידאולוגיה הפוליטית שייצגה את התקווה הדמוקרטית התבססה לאורך ההיסטוריה האמריקנית על מעמד הביניים "בעלי ראיזם מוסרי, ספקנים לגבי הקדמה, בעלי הרכוש הקטן, בעלי המלאכה, הסוחרים והחוזאים שבדרך כלל היו קרבנות של מדיניות הרפורמות. הם שידעו כי אין לבלבל בין גן העדן האחד והאמתי לעולם הזה וכי לכל דבר יש מחיר."⁵⁴ לאש יצא בביקורת על התפיסות הסוציאליסטיות-המרקסיסטיות שהפרוגרסיבים קידמו בתחילת המאה העשרים, תפיסות שהתבססו על מעמד הפועלים כמעמד מייצג של החברה האוניברסלית. לדברי לאש תמכו הפופוליסטים באופן מסורתי ברפורמות של הפרוגרסיבים, אבל הפרוגרסיבים לא ידעו לגמול להם, ובמקום זאת בזו לכל מי שנתן כבוד לתרבות העם. תרבות זו התבססה על שמירת הגבולות בתחומים: הכלכלה, הטבע והצרכנות.

מן הראוי לציין שאף על פי שלאש הבדיל בין הפופוליסטים לקהילתנות ואף שהעלה על נס את הפופוליזם הוא תקף את המתנגדים לרעיון הקהילתנות. לדעתו הביקורת על הקהילתנות מצד הימין כמו גם מצד השמאל והליברלים נגעה למילה קהילה. הוא טען כי "בעיני החוששים מקהילתנות, הרעיון של קהילה משמעו חיי כפר קטן – מרשם לרכילות פולשנית, קטנוניות,

⁵³ Paul Gottfried, "Voices Against Progress".

⁵⁴ Lasch, *The True and Only Heaven*, 17.

חשדנות, גסות רוח, דיכוי מחשבה מקורית וחופש מחשבה.⁵⁵ לדבריו מקורה של הקהילתנות בתאוריות חברתיות שמרניות אשר יושמו ושולבו בחיי היום-יום. לאש מנה את התפיסות הפולקלוריסטיות שאותן חלקו הקהילות כגון "מנהגי עם, דעות קדומות, הרגלים ורחשי לב."⁵⁶ על אף ההבדלים שמצא בין שתי המסורות הפופולריות והקהילתנות הוא טען כי השונה ביניהן הפך לזניח מכיוון ששתי המסורות נדחו לשולי החגיגה המרכזית של הקדמה, וזאת בשל העלאת הציפיות שהובילה גברים ונשים ממעמד הביניים להשקיע את מרצם ואת שאיפותיהם להשיג הצלחה חומרית והבטחות שהתבדו. האנשים האלה הלכו והתרחקו מהגשמת חלומם: ככל שהקפיטליזם זוהה עם גמול מידי כך נסדקו יותר תשתיות המשפחה. ההתערערות החומרית החלישה לא רק את הכלכלה אלא גם את הבסיס המוסרי. שיעור הגירושין עלה והמחויבויות האישיות של איש לרעהו התרופפו. העסקים הקטנים והבינוניים הטובים פינו דרך לתאגידים. כך לדבריו "בדרך כואבת ואטית יותר הפקיעו הבנקים של התעשייה את החוות של החקלאים."⁵⁷ לטענתו היה מרד החקלאים בשנים 1870, 1880 ו-1890 רק הסבב הראשון במאבק ממושך לקיום החוות המשפחתיות שהיו מיתוס בחברה האמריקנית עד היום, ואשר עדיין נחשבות ל"חברה הטובה", אולם בפועל הרסו ההלוואות ועודף הייצור את החוות. בנושא הקשור לאורח החיים של הפופוליסטים ומימושו בעידן המודרני היה זה ונדל ברי (Berry) שהשפיע על לאש רבות. ברי, הוגה ומרצה לספרות, זנח את משרתו וחזר לעיר מולדתו בקנטקי, לעבוד בחוות הוריו ולכתוב. בשנת 1977 פרסם ברי את הספר 'אמריקה הבלתי מיושבת: תרבות וחקלאות'.⁵⁸ ברי קשר את היחס הבלתי אמצעי לאדמה: לתרבות ולחברה בריאה וטובה. הוא טען כי מהבחינה ההיסטורית הכילה ארה"ב שני סוגים של אוכלוסייה:

⁵⁵ Lasch, *The Revolt of The Elites*, 109.

⁵⁶ Ibid., 92.

⁵⁷ Ibid., 96.

⁵⁸ Wendell Berry, *The Unsettling of America: Culture and Agriculture* (San Francisco, CA: Sierra Club Books, 1977).

אלה שהתחייבו לעבד את האדמה ואלה שהחליטו לנצל אותה. מגמה שראשיתה בהתיישבות האירופים ביבשת האמריקנית. ברי עשה אנלוגיה בין היחס של האמריקנים זה לזה לאדמה. הוא טען שמכיוון שהם מתגרשים זה מזה אין הם בוטחים יותר בשום אדם, וכי חוסר האמון ההדדי הוביל להרס של קהילות שלמות. לדבריו מכיוון שהאמריקנים "התגרשו" מהאדמה הם איבדו את הידע האישי שלהם לגביה. הם איבדו את אמונם בה ומכאן קצר המרחק להרס שלהם את הטבע. לדעת ברי חייבים לנצור את הנותר מחלקות האדמה החקלאיות ולעבד אותן. הוא קרא לחדש את הקשר לאדמה ואמר שהיא התקווה היחידה לקיום האנושי.

ההבחנה שעשה ברי בדבר היחס הנצלני לאדמה של מחצית מהמתיישבים האמריקנים מעלה שאלה בלתי פתורה בנוגע למהותו וליתרונו של האדם המודרני כיצור רציונלי ומעשי, המכריע באמצעים טכנולוגיים ומדעיים הן את הטבע הן את טבעו הפנימי. המרחבים הריקים של אדמות ארה"ב מנוגדים לחלקות האדמה האירופיות הצפופות, המתוחמות והמעובדות ששייכותן נשמרה בקנאות. בארה"ב אפשר היה להשיג אדמה לכל דורש, באמצעות עבודה, דבר שיצר שינוי פסיכולוגי ביחס אל האדמה. שינוי מן היחס המסורתי לאדמה – שהייתה בעבר גורם מאחד המעודד קשר בלתי אמצעי בין אדם לפרי עבודתו ובין אדם לקהילה – לגישה המודרניסטית לפיה האדמה נתפסה כמשאב וכסחורה.

הקהילה או החזרה לשורשים – גאולת החברה האמריקנית

באנלוגיה לתפיסה החומרית של האדמה נראה כי מרקס ראה את הפשע הגדול של הקפיטליזם בנישול האיכרים מאמצעי הייצור שלהם. כתוצאה מכך הפיכתם לפועלים שכירים של בעלי אמצעים גדולים שלדים אין מעלה בכושרו היצירתי של האדם אלא בעשיית הון כתכלית. מכאן עולה שאפשר למצוא אצל לאש יסוד טבעי שמרני הבא לידי ביטוי בהצעה שלו לחדש אורח חיים בנוסח הפופוליסטים. יסוד העשוי לשמש כגשר המחבר בין המצוי לרצוי ואשר ייתן מענה למעמד הביניים האמריקני. אבל נראה כי לאש שילב היבטים רדיקליים ושמרניים גם יחד. הוא יצא מנקודת ראות של הביקורת הרדיקלית הנאורמרקסיסטית של המודרניזם והניכור, אך חלק על המרקסיזם עצמו ביחס לפתרון הפרולטרי המהפכני, לבעיות החברה הקפיטליסטית. במובן זה דבק לאש במודל השמרני של המסורת הפופוליסטית, שכן לפיו צריך לחזור לקהילה אשר לצד ההגנה שלה על הפרטיות שימרה את ערכי הכבוד ההדדי, את

הצניעות ואת הענווה. במקום הדרך המתווכת במהפכה הציע לאש דרך בלתי אמצעית המובילה לחיי שיתוף ולאחווה במסגרת של הקהילה.

לדברי לאש לפוליטיקה של "השמאל" ושל "הימין" לא היה דבר וחצי דבר עם הנושאים החברתיים הבווערים. הם אף לא ניסו ליישב נושאים שנויים במחלוקת כמו הפלות או ביטוח לאומי, נושאים שקרעו לגזרים את החברה. לטענתו לא העריכו הקהילתנים נכונה את הקושי למצוא גישה הולמת למשפחה. לדבריו הם "לא הצליחו ליישב בין המצדדים ברעיון המשפחה הגרעינית לבין הדוגלים בפמיניזם".⁵⁹ גישור שמבחינה תאורטית סביר להניח שהציבור היה רוצה לראות. אלא שדבר כזה דרש ארגון מחדש של מקומות העבודה והתאמתם לשעות גמישות הרבה יותר. הדבר דרש להפוך את הדפוס הקרייריסטי לתובעני פחות ולצפוי יותר. הדבר דרש הצבת קריטריונים לקידום מקצועי שיפגעו במשפחה ובקהילה פחות ופחות. הרפורמות האלה דרשו התערבות בכלכלת השוק והגדרה מחדש של המושג 'הצלחה'. לדעת לאש גם אין זה בטוח שהפוליטיקה של הפופוליזם המבוססת על שיקול דעת ולא על אידאולוגיה רעיונית הייתה יכולה ליישב מחלוקות אלו. לכך "דרושה התעלות מעל ההקצנה שהפוליטיקה של המגדר והגזע מובילה. פוליטיקה המעלה תהייה אם עדיין החלוקה האמתית היא חלוקה למעמדות".⁶⁰ לאש התנגד בחריפות לרעיון של חלוקה לקבוצות על בסיס נתון כמו מין או גזע. תפיסת המגדר והגזע כמו תפיסת 'המעמד' המרקסיסטי הממעייטים בערכה של התודעה. לאש רמז כי באמצעות התודעה – הפרט יכול להתעלות מעל נתוניו הטבעיים.

מהבחינה הרציונלית נראה כי הרעיון של קהילה במתכונת מודרנית בעיר המבוססת על המסחר הזעיר או קהילה המתפרנסת מחקלאות, הוא רעיון המנוגד לתפיסת התאגידיים ולכלכלה הגלובלית ולכן גם נתפס כאוטופי. אולם אפשר לראות ברעיון הקהילתי ביטוי חשוב של ההוגים האמריקנים שרצו להציב אלטרנטיבה לעולם חסר אלוהים, עולם חסר משמעות שהידרדר לאלימות ולתחרות פרועה של איש ברעהו. כך, אף על פי שנראה כי המודל הקהילתני – העיקרון "גבולות ותקווה" של לאש נותר במסגרת הוויכוח הפוליטי והשיח האקדמי, ואף על פי שלא התגבשו קהילות לפי המודל שהציע לאש נראה כי עדיין מוקדם לשפוט ולדחות את הרעיונות ואת הפתרונות של לאש בתואנה כי הם אוטופיים.

⁵⁹ Ibid., 113.

⁶⁰ Lasch, *The Revolt of The Elites*, 113.

